

Харківська обласна державна адміністрація
Департамент культури і туризму
ОКЗ «Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди»
Фундація Героя України, Академіка Петра Тронька
Національна спілка краєзнавців України
Харківський національний технічний університет сільського господар-
ства імені П. Василенка

ПОБОРНИК ДУШЕВНОГО МИРУ

*Матеріали Всеукраїнської наукової конференції
«Искать и удивляться значит то же»,
присвяченої 100-річчю від дня народження
Тронька Петра Тимофійовича*

16 травня 2015 року

*Есеї переможців конкурсу «Поборник душевного миру»
2014*

УДК
ББК

П

Поборник душевного миру : Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Искать и удивляться значит то же», присвяченої 100-річчю від дня народження Тронька Петра Тимофійовича (с. Сквородинівка, 16 травня 2015 року); Есеї переможців конкурсу «Поборник душевного миру» (2014). – Харків : Майдан, 2015. – 180 с.

Збірка «Поборник душевного миру» містить наукові матеріали, публіцистику та есеї, які обертаються навколо проблем не тільки сквородинознавства та охорони культурної спадщини, а й насамперед проблем пошуку душевного миру й сродної праці.

Опубліковані тези доповідей, виголошених під час конференції «Искать и удивляться значит то же», присвяченої 100-річчю від дня народження Тронька Петра Тимофійовича, розкривають широкий спектр питань: від осмислення ролі П.Т. Тронька для українського музейництва до ролі особистості в культурі й освіті, а глибше – формування й розвиток наукових шкіл Харківщини (у галузі філології, економіки, медицини тощо). Цікавими читачеві будуть і нові розвідки й стратегії у галузі вивчення творчості Григорія Сковороди, зокрема глибокі спостереження Леоніда Ушкалова, Вадима Воздвиженського.

У збірці також вміщені есеї переможців конкурсу «Поборник душевного миру», який відбувся з нагоди 220-річчя від дня смерті Григорія Сковороди.

а керівництво пам'яткоохоронного центру у кращому випадку може написати листа до певних державних установ, знаючи заздалегідь, що отримає на нього акуратну відписку. Цей паперовий колообіг створює видимість роботи, а руйнація історичних будинків йде своїм ходом. Інспектори з охорони культурної спадщини повинні мати не менше прав, ніж інспектори-пожежники або інспектори-податковці, тоді суб'єкти господарювання будуть з ними рахуватися.

6. Відсутність фінансування пам'яткоохоронної діяльності унеможливорює цю діяльність. Сьогодні абсолютно очевидно, що держава-банкрут не в змозі підтримувати навіть ті пам'ятки архітектури й історії, які їй належать безпосередньо, не кажучи про ті, що здані в оренду. Тому на обласному рівні потрібно створити благодійний фонд, єдиною метою якого було б фінансування робіт з реставрації та підтримки у належному стані об'єктів, внесених до державних реєстрів пам'яток культурної спадщини. Діяти фонд повинен під контролем громадських організацій на чолі з експертною радою і залучати до роботи виключно висококваліфікованих фахівців.

Можливо, це утопія, але доки кожна культурна людина не відчує свою персональну відповідальність за збереження нашої спадщини, процес руйнації (а точніше – свідомого нищення) українських історичних міст ітиме, як і йшов, і такими темпами, що років через 20 охороняти вже буде просто нічого.

Панченко А.В.
(м. Харків)

РОЗВИТОК МУЗЕЇВ ХАРКІВЩИНИ У 2014 РОЦІ

Станом на 1 січня 2015 року музейна мережа Харківської області налічує 110 закладів, у тому числі 1 – національний (підпорядкований Міністерству культури України), 31 музей комунальної власності, у складі яких працюють 3 філії та один відокремлений відділ; 74 музеї, що створені при організаціях та установах, та 4 – приватні.

Зменшення кількості комунальних музеїв пояснюється тим, що рішенням сесії Харківської міської ради від 23.04.2014р. № 1575 ліквідовано комунальну установу культури «Харківський музей приватних колекцій», який фактично не працював від моменту створення (у 2007 р.) за відсутністю приміщення. Також, оскільки Меморіальний музей-квартира сім'ї Гризодубових фактично є філією № 2 КЗК «Центр культури Київського району м. Харкова» і не є юридичною особою, як того вимагає законодавство, його віднесено до музеїв, що створені у складі підприємств, організацій та установ.

Загалом, музейні колекції музеїв Харківщини нараховують **809 579** предметів [2]. У тому числі, в комунальних музеях області зберігається **623 930** предметів [2], з них предметів основного фонду – **496 629** [2].

Якщо загальна кількість предметів, що зберігаються у музеях Харківської області, збільшилася на 12 674 предмети у порівнянні з 2013 роком, то через переведення Меморіального музею-квартири сім'ї Гризодубових до іншої категорії зменшилася загальна кількість музейних предметів та предметів науково-допоміжного фонду.

Кількість музейних предметів, що зберігаються у комунальних музеях Харківської області (за формою 8-нк) [1, 2]

рік	2013	2014	різниця
предметів основного фонду	494592	496629	2037
предметів науково-допоміжного фонду	135623	127301	-8322
всього предметів	630215	623930	-6285

Найбільшу кількість предметів, традиційно, було зібрано у Харківському історичному музеї. Всього колекція музею поповнилася на 1 511 музейних предметів, з них 1 080 – предметів основного фонду [11]. 1 097 предметів зібрано співробітниками Харківського літературного музею, у тому числі 969 – основного фонду [9]. Серед районних музеїв найбільш відзначився Лозівський краєзнавчий музей. Його колекція поповнилася на 439 предметів музейного значення [7].

2014 року за наказом Міністерства культури України в комунальних музеях Харківської області було здійснено цифрове фотокопіювання інвентарних книг та книг надходжень основ-

ного фонду. Ця важлива та вкрай необхідна робота була проведена якісно і в стислий термін – протягом двох тижнів вересня 2014 року.

Спираючись на свої колекції та наукові розробки музейні співробітники Харківської області створили для харків'ян та гостей міста 570 стаціонарних та пересувних виставок, на яких експонувалося понад 20 тис. предметів з фондів музеїв [2]. Загалом в експозиціях і на виставках було представлено 59 252 предмети основного фонду [2].

Кількість виставок та музейних предметів, що експонувалися

рік	2013	2013	різниця
всього виставок	571	570	-1
експонувалось предметів основного фонду всього	57740	59252	1512
з них на виставках	20106	20052	-54

У тому числі, Харківський художній музей відкрив 74 виставки [12], Міська галерея імені С.В. Васильківського – 39 [10], Барвінківський краєзнавчий музей – 33 [3], Художньо-меморіальний музей І.Ю. Репіна – 32 [13], також 32 виставки відкрито у Красноградському краєзнавчому музеї імені П.Д. Мартиновича [4], 30 виставок створено співробітниками Національного літературно-меморіального музею Г.С. Сковороди [8], по 29 відкрито у Краснопавлівському [5], Куп'янському [6] та Лозівському краєзнавчих музеях [7].

Найбільше експонатів представив на своїх виставках Харківський історичний музей (3137 предметів) [11], 1032 предмети експонувалися на виставках Харківського художнього музею [12], 756 – в Барвінківському краєзнавчому музеї [3].

Було розроблено 296 тематико-експозиційних планів для створення експозицій та виставок у музеях Харківщини, що на 23 більше, ніж минулого року [2].

У 2014 році в краєзнавчих музеях, де діють експозиції, присвячені подіям Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., пройшов конкурс-огляд «Вклонимося великим тим рокам», присвячений 70-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр. Перемогу у конкурсі в номінації «Краща експозиція» одержав Лозівський краєзнавчий музей, друге та третє місце посіли відповідно

Ізюмський краєзнавчий музей імені М.В. Сібільова та Барвінківський краєзнавчий музей [16, 15, 14].

Протягом року співробітники музеїв Харківської області взяли участь у 40 наукових конференціях. Для участі у конференціях, до наукових, науково-популярних видань та преси було написано 300 статей. З них: 65 – написані співробітниками Харківського історичного музею [19], 38 – у Валківському краєзнавчому музеї [22], 26 – у Художньо-меморіальному музеї І.Ю. Рєпіна [33].

Аналізуючи роботу музейних закладів Харківщини у 2014 році, доводиться констатувати, що складна економічна ситуація, фінансова криза в державі, і, найголовніше, той факт, що область є фактично пограничною із зоною ведення бойових дій на сході України, дуже негативно вплинули на подальший розвиток музейної справи області.

Загальне збідніння населення, обмеження пересування в межах області, відсутність фінансування на культмасові заходи в бюджетах дитячих таборів призвели до того, що майже на 150 тисяч зменшилася кількість відвідувачів у комунальних музеях області. Значно скоротилася і кількість проведених екскурсій.

Порівняльний аналіз науково-освітньої діяльності музеїв Харківської області (2013/2014 рр.) [1, 2]

рік	2013	2014	різниця
відвідувачів всього (в тис. осіб)	838,6	688,9	-149,7
учнів та студентів (в тис. осіб)	468,4	452,4	-16,0
обслуговано екскурсіями (в тис. осіб)	109,5	90,3	-19,2
проведено екскурсій	11802	10165	-1637

Намагаючись подолати цю негативну тенденцію, музейні співробітники Харківщини направляють свої зусилля на підвищення якості обслуговування населення, створення нових інтерактивних занять. Розробляються та впроваджуються в практику цілі цикли інтерактивних заходів. Так, в Харківському літературному музеї було відкрито освітньо-розважальний центр для дітей і підлітків «Книга», на базі якого було проведено цілу низку освітніх та пізнавальних програм для дітей різних вікових категорій [17]. У Художньо-меморіальному музеї І.Ю. Рєпіна доповнені новими заняттями цикли інтерактивних заходів «Абетка мистецтв», і «Оживають речі...», а також розпочато новий цикл «Народні

українські свята» [33]. У Харківському історичному музеї розроблені нові тематичні заходи та виїзні інтерактивні уроки: «Геній Шевченка вічно живий», «Україна – така різна, але вся рідна!», «Історія шоколаду», «Історія мого роду», «Історія поштової листівки», «Загадки старовинних речей» тощо [19]. У Національному літературно-меморіальному музеї Г.С. Сковороди підготовлені спеціальні програми: «День народження в музеї», «Весільний сертифікат», майстер-клас із старовинного народного танцю та «Велодень у Сковородинівці» [32].

Протягом року пройшли численні етнографічні, фольклорні, мистецькі, літературно-мистецькі свята та фестивалі. В рамках святкування 170-річчя від дня народження І.Ю. Репіна співробітниками Художньо-меморіального музею І.Ю. Репіна були проведені такі масові заходи: акція «Словами Репіна про головне», майстер-клас з виготовлення репінських писанок, Репінський велоквест, флеш-моб «Репін – Forever!» тощо [33]. В Національному літературно-меморіальному музеї Г.С. Сковороди відбулися бал «Розкішна квітка українського бароко», свято «Містерії Купала», мистецький захід «ArPlainAir», фольклорне свято «Андріївські вечорниці у садибі Андрія Ковалівського» [32]. За участі міської галереї імені С.І. Васильківського успішно проведено Сьомий фестиваль молодіжних програм «NonStopMedia», в якому взяли участь молоді митці з різних регіонів України [18].

Слід відзначити, що попри складну політичну та економічну ситуацію в області вдалося провести значний обсяг реставраційних та ремонтних робіт в музейних закладах області.

Величезним досягненням є проведення робіт з реставрації меморіального будинку І.Ю. Репіна (Художньо-меморіальний музей І.Ю. Репіна), які дозволили відтворити аутентичний вигляд будівлі та її планування на момент перебування у ній художника у 1876–1877 рр. Також частково проведено благоустрій садиби [21].

На проведення капітальних та поточних ремонтів у музеях Харківщини у 2014 році було витрачено 1 млн 243 тис. 881 грн. У тому числі, у Лозівському краєзнавчому музеї проведено капітальний ремонт даху, встановлені енергозберігаючі склопакети, проведений поточний ремонт експозиційних приміщень. Загалом на ці ремонтні роботи було витрачено 100,7 тис. грн [28].

У грудні 2014 року розпочато капітальний ремонт фасаду будівлі Ізюмського краєзнавчого музею, на що було виділено з місцевого бюджету 105,3 тис. грн [15]

Виконано роботи з ремонту даху виставкового залу Харківського художнього музею (746 429 грн) [20].

107 тис. грн витрачено на ремонтні роботи у сільському Верхньобишкінському краєзнавчому музеї: було замінено вікна на енергозберігаючі, відремонтовано фасад будівлі, замінено покрівлю та огорожу, на вході в музей покладено бруківку [23].

Протягом року був проведений поточний ремонт 4 експозиційних залів Первомайського краєзнавчого музею та розпочато капітальний ремонт експозиційних площ, призначених для експозиції, присвяченої подіям Великої Вітчизняної війни [29].

Частково замінені вікна у Дворічанському краєзнавчому музеї [25]. Проведено поточний ремонт у Великобурлуцькому краєзнавчому музеї [24].

У Куп'янському краєзнавчому музеї для одного з розділів експозиції придбане експозиційне обладнання [27].

У звітному році вжиті деякі заходи з охорони музейних колекцій.

Так, встановлено охоронну сигналізацію у Музеї видатних харків'ян ім. К.І. Шульженко [30]. У Куп'янському краєзнавчому музеї встановлені металеві ґрати на вікнах та забезпечена цілодобова сторожова охорона будівлі [27]. Але в цілому стан охорони музеїв в області залишається незадовільним. На 1 січня 2015 року у 16 музейних закладах єдиним захистом є ґрати на вікнах.

Із року в рік продовжують залишатися без опалення Богодухівський та Чапаєвський краєзнавчі музеї, Історико-археологічний музей-заповідник «Верхній Салтів» та музей Гната Хоткевича – відокремлений відділ Харківського літературного музею.

На жаль, не зрушилася з місця у порівнянні з минулими роками ситуація із експозиційним обладнанням. Як і раніше, більшість музеїв області потребують повної або часткової реекспозиції та заміни обладнання.

Велика увага у минулому році приділялася підвищенню кваліфікації музейних співробітників. Так, співробітники обласних музеїв та музеїв міста Харкова взяли участь у таких семінарах, тренінгах та колоквиумах:

«Створення і промоція музейного продукту: практичний досвід і навички тренера» (Київ, Український центр розвитку музейної справи) [9, 32, 33];

«Презентаційна продукція та промоція музею» від проекту ProMuseum (Київ) [9, 32, 33];

«Цивілізуючи музей: Креативні підходи до експозиції» (Київ, НЦНК Музей Івана Гончара) [9];

«Культурний проектний менеджмент» (Берлін, Центр підвищення кваліфікації Клавдія Салоканнель) [9];

«Роль визначних особистостей – митців, діячів науки та культури у формуванні національної самосвідомості наприкінці ХІХ – початку ХХ сторіччя» (Київ, Музей видатних діячів української культури) [9];

«Стратегія актуальності: як музею стати потрібним громаді?» (Львів, Державний природничий музей) [9, 33];

Семінар культурної критики та репортажу «Культура 3.0» – освітній міждисциплінарний проект CSM (Центр Сучасного Мистецтва) [18];

«Музей без бар'єрів: від теорії до практики» (Київ Національний музей Т.Г. Шевченка) [9];

«Формуючи майбутнє: голоси відвідувачів у музеях» (Харків, в межах проекту «Актуальний Музей: стратегія динамічного розвитку» Фонду «Розвиток України») [8, 9, 11, 33];

«Музеї в соціокультурному просторі» (Київ, Інституті післядипломної освіти Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв) [32];

«Безпека музейних колекцій і культурної спадщини у надзвичайних ситуаціях» (Запоріжжя, в межах проекту «Актуальний Музей: стратегія динамічного розвитку» Фонду «Розвиток України») [11].

Директор Харківського літературного музею підвищувала кваліфікацію в Інституті післядипломної освіти Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв [17].

Директор Харківської художньої галереї ім. С.І. Васильківського пройшла стажування у Великобританії за спеціальною програмою Британської ради в Україні [18].

Також для музейних співробітників області було проведено щорічний обласний семінар-практикум, в рамках якого було здійснено виїзд до музею А.С. Макаренка та проведено круглий стіл «Виховання патріотизму та національної самосвідомості музейними засобами. З досвіду роботи музеї Харківської області» [19].

На базі Харківського літературного музею в рамках проекту «Літмузей відкриває «Книгу для дітей» (грантова програма і³ «Ідея – імпульс – інновація» Фонду Ріната Ахметова «Розвиток України») було започатковано роботу консультаційного цент-

ру для музейних співробітників. Протягом другого півріччя 2014 року було проведено тренінги для музейників Харкова та Харківської області за темами «Динаміка музейного простору», ««Що» і «Як»: інтерактивні компоненти у музейному просторі», «Освітні програми для дітей у музеї» [17].

У листопаді 2014 року відбулися курси підвищення кваліфікації для працівників історичних та краєзнавчих музеїв м. Харкова і області, у підготовці та проведенні якого взяли активну участь спеціалісти Харківського історичного музею, Художньо-меморіального музею І.Ю. Рєпіна, Харківського літературного музею [17, 19, 21].

Підводячи підсумки, слід відзначити, що музеї Харківської області попри складні обставини доклали максимум зусиль для підвищення якості та ефективності своєї роботи.

Джерела:

1. Зведений звіт про діяльність музеїв Харківської області за 2013 р. (форма державного статистичного спостереження № 8-нк).
2. Зведений звіт про діяльність музеїв Харківської області за 2014 р. (форма державного статистичного спостереження № 8-нк).
3. Звіт про діяльність Барвінківського краєзнавчого музею за 2014 р. (форма державного статистичного спостереження № 8-нк).
4. Звіт про діяльність Красноградського краєзнавчого музею ім. П.Д. Мартиновича за 2014 р. (форма державного статистичного спостереження № 8-нк).
5. Звіт про діяльність Краснопавлівського краєзнавчого музею за 2012 р. (форма державного статистичного спостереження № 8-нк).
6. Звіт про діяльність Куп'янського краєзнавчого музею за 2012 р. (форма державного статистичного спостереження № 8-нк).
7. Звіт про діяльність Лозівського краєзнавчого музею за 2014 р. (форма державного статистичного спостереження № 8-нк).
8. Звіт про діяльність Національного літературно меморіального музею Г.С. Сковороди за 2014 р. (форма державного статистичного спостереження № 8-нк).
9. Звіт про діяльність КЗК «Харківський літературний музей» за 2014 р. (форма державного статистичного спостереження № 8-нк).
10. Звіт про діяльність Харківської міської галереї ім. С.В. Васильківського за 2014 р. (форма державного статистичного спостереження № 8-нк).
11. Звіт про діяльність обласного комунального закладу Харківський історичний музей за 2014 р. (форма державного статистичного спостереження № 8-нк).

12. Звіт про діяльність обласного комунального закладу «Харківський художній музей за 2014 р. (форма державного статистичного спостереження № 8-нк).
13. Звіт про діяльність Обласного комунального закладу «Художньо-меморіальний музей І.Ю. Рєпіна» за 2014р. (форма державного статистичного спостереження № 8-нк).
14. Звіт про роботу Варв'яківського краєзнавчого музею за 2014 р.
15. Звіт про роботу Ізюмського краєзнавчого музею ім. М.В. Сибільова за 2014 р.
16. Звіт про роботу Лозівського краєзнавчого музею за 2014 р.
17. Звіт про роботу міського комунального закладу «Харківський літературний музей» за 2014 р.
18. Звіт про роботу Харківської міської галереї ім. С.В. Васильківського за 2014 р.
19. Звіт про роботу Обласного комунального закладу Харківський історичний музей за 2014 р.
20. Звіт про роботу обласного комунального закладу «Харківський художній музей» за 2014 р.
21. Звіт про роботу обласного комунального закладу «Художньо-меморіальний музей І.Ю. Рєпіна»
22. Пояснювальна записка Валківського краєзнавчого музею за до звіту про діяльність музею за 2014 р. (форма 8-нк).
23. Пояснювальна записка Верхньобішкінського краєзнавчого музею за до звіту про діяльність музею за 2014 р. (форма 8-нк).
24. Пояснювальна записка Великобурлуцького краєзнавчого музею за до звіту про діяльність музею за 2014 р. (форма 8-нк).
25. Пояснювальна записка Дворічанського краєзнавчого музею за до звіту про діяльність музею за 2014 р. (форма 8-нк).
26. Пояснювальна записка Ізюмського краєзнавчого музею ім. М.В. Сибільова до звіту про діяльність музею за 2014 р. (форма 8-нк).
27. Пояснювальна записка Куп'янського краєзнавчого музею за до звіту про діяльність музею за 2014 р. (форма 8-нк).
28. Пояснювальна записка Лозівського краєзнавчого музею за до звіту про діяльність музею за 2014 р. (форма 8-нк).
29. Пояснювальна записка Первомайського краєзнавчого музею до звіту про діяльність музею за 2014 р. (форма 8-нк).
30. Пояснювальна записка міського комунального закладу «Музей видатних харків'ян ім. К.І. Шульженко» до звіту про діяльність музею за 2014 р. (форма 8-нк).
31. Пояснювальна записка міського комунального закладу культури «Харківський літературний музей» до звіту про діяльність музею за 2014 р. (форма 8-нк)
32. Пояснювальна записка Національного літературно-меморіального музею Г.С. Сковороди до звіту про діяльність музею за 2014 р. (форма 8-нк).

33. Пояснювальна записка обласного комунального закладу «Художньо-меморіальний музей І.Ю. Репіна» до звіту про діяльність музею за 2014 р. (форма 8-нк).

*Мицай Н.І.,
Рибка О.П.*
(с. Сковородинівка)

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ОКЗ «НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНИЙ МУЗЕЙ Г.С. СКОВОРОДИ»

ОКЗ «Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди» містить низку пам'яток першочергового значення, пов'язаних із життям та діяльністю великого українського філософа, поета, просвітителя Григорія Савича Сковороди. Це будинок, де він провів останні роки і помер, улюблені місця поета, його могила. У музеї зібрані експонати, що висвітлюють життя і творчість просвітителя, історію вивчення і вшанування його в Україні й у світі. Музей викликає постійну зацікавленість культурної громадськості, є місцем проведення масових культурно-мистецьких та наукових заходів.

Уже сьогодні ми повинні розпочати підготовку до 300-ліття з дня народження Г.С. Сковороди (2022 рік). Ювілей має відзначитися на високому державному рівні, адже гідне пошанування пам'яті українського першорозума – це критерій нашої культурності, освіченості, національної самоідентифікації.

Стратегія розвитку музею передбачає поширення знань про Григорія Сковороду, залучення до музею широкого загалу відвідувачів; забезпечення повноцінного функціонування музею як наукового та культурно-просвітницького закладу, подальший розвиток як осередку культурно-мистецького життя, піднесення рівня його роботи відповідно до сучасних вимог.

Зважаючи на цінності музею – меморіальність, відкритість, комплексний підхід, ми формулюємо нашу місію таким чином: «Розповідаючи про життя Сковороди, ми робимо філософію доступною і насущно потрібною; знаходимо нові підходи і пропо-